



VAPAAAN SIVISTYSTYÖN
YHTEISJÄRJESTÖ

SAMVERKANDE BILDNINGS-
ORGANISATIONERNA

FINNISH ADULT EDUCATION
ASSOCIATION



Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön VSY-VISIO 2010

SISÄLLYSLUETTELO:

1. Johdanto
2. Vapaan sivistystyön tarkoitus ja tehtävä
3. Vapaan sivistystyön oppilaitokset
4. Toimintaympäristön ilmiöitä
 - 4.1. Kansalaisyhteiskunta
 - 4.2. Elinikäinen oppiminen
 - 4.3. Sivistys ja tasa-arvo
 - 4.4. Tietoyhteiskunta
 - 4.5. Väestörakenne
 - 4.6. Aikuiskoulutuspolitiikka Suomessa
 - 4.7. Taloudelliset resurssit
5. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön (VSY) visio ja strategia 2010



VAPAAAN SIVISTYSTYÖN
YHTEISJÄRJESTÖ
SAMVERKANDE BILDNINGS-
ORGANISATIONERNA
FINNISH ADULT EDUCATION
ASSOCIATION

1. Johdanto

Tämä asiakirja on laadittu Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö – Samverkande bildningsorganisationerna ry:n toimintasuunnitelmien tueksi ja VSY:n jäsenjärjestöjen toiveiden ja tavoitteiden selkiyttämiseksi.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset ja niitä edustavat järjestöt toimivat alati muuttuvassa toimintaympäristössä, jonka muutoksiin niiden tulisi reagoida mieluummin proaktiivisesti kuin reaktiivisesti. Järjestöissä tapahtuvat muutokset ovat hitaita. Muutos ja uudistuminen koetaan pelottavana ja uhkaavana. Parasta on, jos ”kukaan ei keikuta venettä”.

Tässä asiakirjassa on valittu seitsemän sellaista toimintaympäristössämme olevaa ilmiötä, joilla on vaikutusta niin vapaan sivistystyön oppilaitosten arkeen kuin myös järjestöissä tehtävän edunvalvonnan sisältöihin ja painotuksiin. Muutostrendeistä on valittu tarkastelun kohteeksi sellaiset piirteet, jotka myönteisellä tavalla tukevat vapaan sivistystyön merkitystä ja asemaa.

Toimintaympäristön ilmiöitä käsittelevä luku 4 on kirjoitettu siten, että ensin kuvataan tietty yhteiskunnallinen ilmiö. Sitten käsitellään ilmiön mahdolliset vaikutukset vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Lopuksi tarkastellaan ilmiön vaikutusta Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön toimintaan. Luvussa 5 määritellään Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön visio 2010 ja sen saavuttamiseksi valittu strategia.

VSY:n aloitteesta ja yhteistyössä jäsenjärjestöjen kanssa tuotettiin vapaan sivistystyön Visio 2005 vuonna 1999. Jälleen on ilmennyt tarvetta hyvälle koko vapaan sivistystyön kenttää käsittelevälle visiolle ja strategialle, johon kunkin organisaation oma visio ja strategia voitaisiin kiinnittää. Tämä asiakirja ei täytä tuota puutetta. VSY:n hallitus esittää erillisen työryhmän perustamista laajan koko kentän kattavan strategiatyön käynnistämiseksi.

Helsinki 24.1.2005

VAPAAAN SIVISTYSTYÖN YHTEISJÄRJESTÖ –
SAMVERKANDE BILDNINGSGRANSÄTTNINGEN RY

Hallitus



2. Vapaan sivistystyön tarkoitus ja tehtävä

Vapaan sivistystyön tarkoituksena on **elinkäisen oppimisen** periaatteen pohjalta tukea yksilön **persoonallisuuden monipuolista kehittymistä** ja **kykyä toimia yhteisöissä** sekä edistää **kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden** toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. (Laki vapaasta sivistystyöstä 632/98)

Tarkoituspäälä on tulkittu siten, että vapaalla sivistystyöllä on kolme keskeistä tehtävää:

- edistää yksilön persoonallisuuden ja sen monipuolisuuden kehittämistä
- vahvistaa yhteisöllistä toimintaa ja kansalaisyhteiskuntaa sekä
- tukea tasa-arvoisuuden, moniarvoisen ja demokraattisen yhteiskunnan kehittymistä.

Vapaan sivistystyön tunnuspiirteitä ovat vapaus, vapaaehtoisuus ja omaehtoinen tehtävänkaku. Tätä kenttää edustavilla oppilaitoksilla on keskeinen tehtävä kansalaisten koulutus-, sivistys- ja kulttuuripalvelujen tuottajina. Ne täydentävät formaalia tutkintotavoitteista koulujärjestelmää ja tuottavat palveluja niin yleissivistävällä kuin ammatillisilla koulutusaloilla. Vapaalle sivistystyölle on ominaista erilaisten arvolähtökohtien kunnioittaminen, opiskelijakeskeisten oppimismenetelmien käyttäminen sekä vaihtoehtoisten oppimispolkujen luominen aikuisväestön erilaisiin tarpeisiin. Siksi sen tavoiteasetanta on korostetusti toimialan oma käsitys tehtävästään. Valtio ei ole asettanut vapaan sivistystyön

oppilaitoksille mitään velvoitteita järjestää jotain erityistä koulutusta. Sen sijaan valtionavustuksen saaminen edellyttää ylläpitämislupaa, mikä onkin ollut ainoa valtion ohjausmuoto. Nykyinen lainsäädäntö edellyttää myös, että kaikki oppilaitokset arvioivat itse omaa toimintaansa ja että niiden tulee hyväksyä mahdollinen ulkoinen arviointi ja vertailutietojen kokoaminen.

Vapaa sivistystyö toimii kansalaisyhteiskunnan vahvistajana ja sivistyksen edistäjänä. Se tarjoaa kansalaisten vapaa-ajan käytölle oivallisen vaihtoehdon toimia yhteisöissä sekä oppia ja opiskella kunkin omien tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti. Vapaa sivistystyö tukee parhaimmillaan aktiivista kansalaisuutta, kriittistä ajattelua sekä sanan ja mielipiteiden vapautta. Se rakentaa siltaa formaalin ja nonformaalin koulutuksen välille. Omaehtoinen opiskelu edistää proaktiivisesti hyvinvointia ja mielenvirkeyttä.



3. Vapaan sivistystyön oppilaitokset

Kansalais- tai työväenopistojen (258 kpl) koulutuspalveluja on tarjolla jokaisessa kunnassa Suomessa. Useimmat opistot ovat kuntien ylläpitämiä vapaan sivistystyön oppilaitoksia, joissa opiskelee kaiken ikäisiä kuntalaisia vauvasta vaariin. Oppiaineista suosituimpia ovat taide- ja taitoaineet, vieraat kielet sekä tietotekniikka. Liikuntakurssien kysyntä on kasvussa. Opetus järjestetään pääosin iltaisin tai lyhytkestoisina intensiivikursseina. Verkkokurssien tarjonta yleistyy. Vuonna 2002 kansalais- ja työväenopistoissa tilastoitiin 1 071 334 osallistumistapausta, joka on 62,4 % vapaan sivistystyön oppilaitoksille kirjatusta osallistumistapauksista. Opetusta annettiin 2 064 974 opetustuntia, mikä on 64,3 % vapaan sivistystyön oppilaitosten opetustunneista.

Kansanopistot (91 kpl) edustavat vapaan sivistystyön ja aikuiskoulutuksen perinnettä. Ensimmäinen kansanopisto perustettiin Suomeen vuonna 1889. Nykyisin vapaa sivistystyö kattaa kansanopistojen opetukselta runsaan puolet ja vajaa toinen puoli on ammatillista perus- ja lisäkoulutusta. Kansanopistot toteuttavat myös runsaasti avoimen yliopiston opetusta. Kansanopistojen tulee järjestää internaattikoulutusta ja hyödyntää opiskelijoiden tiivistä yhdessäoloa tuloksellisuutta edistävissä pedagogisissa ratkaisuissa. Vuonna 2002 kansanopistoissa tilastoitiin 159 430 osallistumistapausta (9,3%) ja opetusta annettiin 670 654 opetustuntia (20,9 % kaikista vapaan sivistystyön opetustunneista).

Opintokeskukset (11 kpl) ovat valtakunnallisia sivistysjärjestöjen ylläpitämiä oppilaitoksia, jotka toimivat kukin laajassa yhteistyössä oman aatteellisen kansalaisjärjestönsä kanssa. Ne edustavat kaikkia merkittäviä suomalaisia aatesuuntia poliittisista puolueista ammatillisiin, sosiaalialan, harrastustoiminnan ja uskonnollisiin järjestöihin. Opintokeskusten koulutus- ja opintotoiminnan ytimenä on kansalaisyhteiskunnan toiminnassa tapahtuva oppiminen. Opintokerho on opintokeskusten omaileimainen oppimismuoto. Sen ohella ne harjoittavat kurssi- ja luentotoimintaa sekä kulttuuritoimintaa. Vuonna 2002 opintokeskuksissa tilastoitiin 312 959 (18,2%) kurssi- ja luentotoiminnan osallistumistapausta ja opetusta järjestettiin 244 047 tuntia (7,6%).

Kesäyliopistoja (20 kpl) ylläpitävät alueelliset yhdistykset ja eräät maakuntaliitot. Kesäyliopistot järjestävät erityisesti avointa yliopisto-opetusta, kielikursseja ja ammatillista täydennyskoulutusta. Osa niistä organisoii ns. ikäihmisten yliopistotoimintaa, jossa akateemista koulutusta tarjotaan eläkeikäiselle väestölle luentoina tai kursseina ilman tutkintotavoitteita. Vuonna 2002 kesäyliopistot kirjasivat 71 453 (4,2 %) osallistumistapahtumaa ja 87 672 (2,7 %) opetustuntia.

Liikunnan koulutuskeskukset (11 kpl) ovat valtakunnallisia ja alueellisia liikuntaa, liikunta-alan koulutusta ja valmennustoimintaa järjestäviä sisäoppilaitoksia. Niiden toi-

minnassa on mukana myös lapsia ja nuoria ja ne toimivat myös urheilijoiden valmennuskeskuksina. Muutamat opistot järjestävät myös liikunta-alan ammatillista koulutusta. Vuonna 2002 osallistumistapahtumia oli 101 915 (5,9 %) ja opetustunteja 143 984 (4,5 %).

Näissä vapaan sivistystyön oppilaitoksissa opiskelee vuosittain yli miljoona suomalaista. Suomessa on ainutlaatuinen traditio käyttää vapaa-aikaa itsensä kehittämiseen ja omaehtoiseen opiskeluun.

4. Toimintaympäristön ilmiöitä

Toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia analysoitaessa on tarkastelun kohteeksi valittu sellaisia trendejä, joilla oletetaan olevan vaikutusta vapaan sivistystyön palvelu- ja tarjoaviin organisaatioihin. Tässä analyysissä on päädytty työstämään seitsemää muutostrendiä. Useampi-kin tarkastelunäkökulma olisi ollut mahdollinen.



4.1. Kansalaisyhteiskunta

Kansalaisyhteiskunnan merkitys henkisen ja sosiaalisen pääoman lähteenä korostuu sekä kansainvälisessä että kotimaisessa yhteiskuntapolitiisessa keskustelussa. Sosiaalisen pääoman käsite on nostettu keskiöön puhuttaessa hyvinvointiyhteiskunnan toimintaedellytyksistä. Yksilöiden hyvinvointi ei ole riittävä mittari mitattaessa yhteiskunnan hyvinvointia. Koko yhteisön hyvinvointi vasta takaa yhteiskuntarauhan ja yksilöidenkin hyvän elämän. Missä me sitten opimme elämään yhdessä, välittämään ja huolehtimaan toisistamme? Ensisijaisesti kotona, mutta myös erilaisissa yhteisöissä, työpaikalla, harrastuksissa ja yhdistyksissä. Opiskelu tarjoaa oivan tilaisuuden omaksumaa kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitoja. Sosiaaliset taidot karttuvat kaikissa sosiaalisissa tilanteissa, jos vain ihmiset kulkevat avoimin mielin ja avoimin silmin ja antavat informaaliselle oppimiselle mahdollisuuden. Informaalioppiminen muuttuu nonformaaliksi, mikäli tilanteeseen liittyy reflektointia, analyysia ja uuden toimintatavan kokeilua.

Kansalaisten aktiivisuus ilmenee monin eri tavoin. Se näyttäytyy joillekin korkeina äänestysprosentteina ja erityisesti edustuksellisen demokratian toteutumisena. Aktiivisella kansalaisuudella voidaan tarkoittaa myös mitä tahansa aktiviteettiä itsen ja omien valittujen yhteisöjen kehittämiseksi. Kansalaisyhteiskunnan toiminnan vahvistamista on kaikki se vapaa ja vapaaehtoinen toiminta, joka toteutuu ihmisen lähipiirissä, yhdistyksinä ja järjestöinä sekä julkisena keskusteluna. Paikallinen ja

maailmanlaajuinen toiminta korostuvat kansallisen vaikuttamisen rinnalla. Viestintätekniikka tarjoaa uusia osallistumisen ja vaikuttamisen muotoja.

Vapaa sivistystyö

Kansalaisvaikuttamisen edistäminen ja kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen on monille vapaan sivistystyön oppilaitoksille keskeinen päämäärä. Koulutus on väline, jolla kansalaisten valmiudet, asenteet ja tietoisuus vaikuttamisen mahdollisuuksista ja keinoista kehittyvät. Vapaan sivistystyön palvelujen tarjoajien tulee tukea kommunikaatio- ja vuorovaikutustaitojen oppimista kaikissa opiskelutilanteissa. Dialoginen oppiminen on vapaassa sivistystyössä kehitetty opetus-oppimismenetelmä, joka on levinnyt kaikkeen koulutukseen.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY)

VSY tukee omilla kehittämistoimenpiteillään kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman toimeenpanoa ja jatkaa vapaan sivistystyön kansalaisopintoja koskevan suosituksen käyttöönoton levittämistä ja koulutusohjelmien sisältöjen hiomista.

VSY jatkaa opitun tunnustamisen menetelmien kehittämistä niin kotimaisissa kuin kansainvälisissä projekteissa löytääkseen keinoja tunnistaa ja tunnustaa vapaassa sivistystyössä hankittuja tietoja ja taitoja. VSY:n tehtävänä on yhteistyössä vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa luoda välineitä ja järjestelmiä, joilla informaali ja nonformaali oppiminen tehdään näkyväksi. Myönteinen tunnustus vahvistaa sekä opiskelijoiden motivaatiota kuin myös oppilaitoksen asemaa luotettavana opiskelupaikkana.

4.2. Elinikäinen oppiminen

Ihmiset pyrkivät omilla toimenpiteillään turvaamaan hyvän elämän itselleen ja lähimmäisilleen. Hyvä elämä sisältää mahdollisen työnteon lisäksi oppimista ja oman persoonallisuuden kehittämistä. Lisääntyvää vapaa-aikaa käytetään opiskeluun ja kulttuuriharrastuksiin. Vapaaehtoistyö ja kansalaisjärjestötoiminta ovat varteenotettavia aktiviteetteja palkkatyön ja perheenhoidon rinnalla tai tilalla.

57 % suomalaisesta aikuisväestöstä ilmoittaa osallistuvansa koulutukseen vuosittain. Suomi on kärkimaa kansainvälisessä vertailussa. Elinikäisen oppimisen merkitys ja tärkeys yhteiskunnassamme edellyttävät, että oppilaitokset kohdentavat hakevaa toimintaa sen 43 %:n väestönosan suuntaan, joka on passiivinen koulutukseen osallistujana. Tutkittaessa koulutukseen osallistumista on havaittu, että koulutus kasaantuu. Ne, joilla on hyvä peruskoulutus, hyödyntävät tarjolla olevia mahdollisuuksia paremmin kuin ne, joilta se puuttuu. Kynnys koulutukseen osallistumiselle on korkea, jos yksilöllä on huonoja koulukokemuksia tai jos hänellä on kielteinen käsitys omista opiskelutaidoistaan.

Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön oppilaitokset sekä erilaiset, niiden piiriin kuuluvat kansalaisjärjestöt tarjoavat yksilöille mahdollisuuksia opiskelulle ja oppimiselle, inhimilliselle kasvuille sekä persoonallisuuden monipuoliselle kehittymiselle. Yhdessä oppiminen säilyy vahvana itseopiskelun ja verkko-opiskelun rinnalla. Aikuisopiskelijat tarvitsevat opintoneuvontaa ja -ohjausta voidakseen

rakentaa itselleen sopivia oppimispolkuja. Vapaan sivistystyön oppilaitokset tarjoavat ensisijaisesti yleissivistäviä aikuiskoulutusohjelmia. Syrjäisillä seuduilla ja pienillä paikkakunnilla oppilaitoksilla on koko elinkaaren kattavan elinikäisen oppimisen keskuksen asema. Yksi ja sama oppilaitos tarjoaa sekä yleissivistävää että ammatillista koulutusta ja sen opiskelijat ovat vauvasta vaariin kaiken ikäisiä.

Vapaan sivistystyö oppilaitosten tulee huolehtia laadukkaista ja monipuolisista palveluista, jotka vastaavat aikuisopiskelijoiden tarpeita ja laatuvaatimuksia. Kunkin oppilaitoksen tulee seurata työnsä tuloksellisuutta itsearviointijärjestelmien avulla ja osallistumalla valtakunnallisiin vertailututkimuksiin.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY)

VSY:n tehtävä on toimia koko vapaan sivistystyön kentän edunvalvojana. Sen tavoitteena on turvata taloudelliset toimintaedellytykset vapaan sivistystyön palveluja tarjoaville organisaatioille niin valtion taloudessa kuin myös Euroopan unionin koulutusohjelmissä. VSY edistää aikuisten osallistumista koulutukseen, innostaa ja motivoi opiskeluun ryhtymistä. VSY osallistuu Aikuisopiskelijan viikon toimintakonseptin kehittämiseen ja kartoittaa mahdollisuuksia saada aikuisopiskelijoiden ääni selkeämmin kuuluville. Haasteena on aktivoida aikuisopiskelupalvelujen alikäyttäjiä ja vähentää osallistumattomuuden prosenttiosuutta.

4.3. Sivistys ja tasa-arvo

Suomalainen yhteiskunta edustaa pohjoismaista hyvinvointivaltiota, jossa koulutuksellinen ja sivistyksellinen tasa-arvo sekä omaehtoinen kulttuuriyö ovat kansakunnan perusarvoja. Suomessa on yli sadan vuoden historia vapaan sivistystyön palvelujen tarjoamisesta kaikille kansalaisille sosiaalisen aseman, ammatin tai maksukyvyn sitä estämästä. Periaatteena on ollut turvata monimuotoinen vapaa sivistystyö, jossa kukin oppilaitos on voinut itse määritellä arvopohjansa, toimintaperiaatteensa sekä koulutusohjelmansa sisällön. Valtio toiminnan osarahoittajana ei ole halunnut yksipuolisesti määritellä opetuksen sisältöjä.

Vapaan sivistystyön kysyntä ja tarjonta ovat painottuneet taide- ja taitoaineisiin ja kulttuuriharrastuksiin. Tarjonta keskityy niihin sivistyksen ja kulttuuriyön osalualueisiin (kuvataide, käsityö, musiikki), joista kansalaiset saavat rikkautta vapaa-aikaansa ja eliksiiriä hyvinvoinnilleen. Sivistys on talouden ja yhteiskunnan kehityksen kannalta tärkeä, mutta yhä useammin korostetaan myös sen itseisarvoista luonnetta. Sivistys kuuluu kaikille. Tasa-arvo korostuu uudelleen nyt, kun tietoyhteiskunnan kehitys on johtamassa uuteen eriarvoisuuteen ja syrjäytymiseen. Palvelujen saatavuus ja alueellinen tasa-arvo ovat nousseet huolenaiheiksi oppilaitosten pyrkiessä yhdistymään isoiksi koulutuskonserneiksi, koulutuksen tavarataloiksi.

Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön palvelujen tarjoajat kunnioittavat omaa traditiotaan sivistystyön tukijoina. He jatkavat monipuolisen ja mo-

niarvoisen sivistystyön tekemistä ja luottavat omien opiskelijointensa kykyyn määritellä omat oppimistarpeensa.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset eivät kykene vastaamaan kasvavaan koulutuskysyntään, mikäli valtio ei lisää taloudellisia panostuksia yleissivistävään aikuiskoulutukseen. Uhaksi muodostuu myös opiskelijoilta perittävien opiskelumaksujen jatkuva kohoaminen, mikä puolestaan heikentää koulutuksellisen tasa-arvon periaatteen toteuttamista.

Aikuisopiskelun taloudellisten edellytysten parantamista koskeva selvitys (OPM 2003:25) tähdensi kurssimaksujen kohoamisen aiheuttamaa uhkaa, joka voi muodostua opiskelun esteeksi. Opiskelumaksujen kohtuullisuuden vaatimusta tulee painottaa koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY)

VSY korostaa omissa lausunnoissaan ja kannanotoissaan yleissivistävän aikuiskoulutuksen ja omaehtoisen kulttuuriyön merkitystä. Se haluaa jatkossakin turvata taloudelliset resurssit monipuolisille koulutus- ja sivistyspalveluille kaikille kansalaisille.

VSY korostaa lausunnoissaan koulutuksellisen tasa-arvon merkitystä suomalaisessa aikuiskoulutuspolitiikassa. Kaikessa koulutuksessa on myös otettava huomioon perustuslain 6 §:n säännös yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta. Koulutusta koskevien päätösten mukaan lukien koulutuksesta perittävät maksut ja koulutuksen aikainen toimeentuloturva tulee perustua yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden periaatteille. Oikeus oppimiseen ja palvelujen saatavuus ovat ensisijaisen tärkeitä arvoja puolustettavaksi.

4.4. Tietoyhteiskunta

Tekniikalla ja tietotekniikalla on syvälle meneviä vaikutuksia yhteiskuntaamme. Nopea ajantasainen tiedonvälitys mahdollistaa verkostotyyppiset rakenteet – todelliset ja virtuaaliset. Tieto on saatavissa nopeasti ajasta ja paikasta riippumatta. Tietotekniikka tarjoaa aivan uudet tavat oppia ja opettaa. Mahdollisuuksien kirjon laajentuessa tietoyhteiskuntakehitykseen liittyy myös riski: kasvava eriarvoisuus. On niitä, joilla on välineet, pääsy ja taito hyödyntää tietotekniikan luomia mahdollisuuksia ja niitä, joilla näitä mahdollisuuksia ja edellytyksiä ei ole.

Tietoyhteiskunta tarjoaa hyviä mahdollisuuksia kansalaisyhteiskunnan merkityksen vahvistumiselle. Vuorovaikutus ihmisten ja yhteisöjen välillä helpottuu ja aktiivisena kansalaisena toimiminen voi helposti tapahtua monella tasolla: paikallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti.

Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön oppilaitosten tehtävänä on koulutuksen keinoin olla mukana rakentamassa tietoyhteiskuntaa. Niiden tulee huolehtia kansalaisten perusedellytysten ja perusvalmiuksien kuten motivaation, pääsyn ja taitojen turvaamisesta, jotta kansalaiset voivat tuntea tietoyhteiskuntakehityksen turvallisesti omakseen.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY)

VSY pitää tärkeänä kansalaisten koulutuksellista tasa-arvoa ja palvelujen saatavuutta. Pääsy laitteille ja taito käyttää laitteita tulisi olla kaikkien kansalaisten ulottuvilla. VSY pyrkii kannanotoissaan korostamaan, että eri-ikäisten kansalaisten tarpeet ja toi-

veet tulee ottaa huomioon suunniteltaessa ja kehitettäessä tietoteknisiä laitteita.

VSY tukee VSOP-ohjelmalla tietoyhteiskuntakehitystä tuottamalla opettajille täydennyskoulutusta ja tukimateriaalia oppimistilanteiden ohjaamisessa. VSY kehittää edelleen suositusta tietoyhteiskuntavalmiudet – opintokokonaisuudesta ja tiedottaa pilottiryhmissä saaduista kokemuksista kouluttajille.

4.5. Väestörakenne

Väestöprofiili muuttuu Suomessa siten, että eläkeläisten määrä kasvaa suhteessa nuoriin ja työikäisiin. Vuoden 2003 aikana saavutettiin tilanne, jossa ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tuleva henkilöstön määrä on pienempi kuin työmarkkinoilta poistuvien määrä.

Eläkeläiset ovat aiempaa terveempiä ja heidän taloudellinen hyvinvointinsa on entistä parempi. Väestön peruskoulutustason kohoaminen vaikuttaa vapaan sivistystyön palveluihin lisäämällä kysyntää korkealaatuisista ja monimuotoisista kolmannen asteen opiskelumahdollisuuksista.

Maahanmuuttajat ovat myös tärkeä kohderyhmä vapaan sivistystyön oppilaitoksille. Suomen kielen opetus ja maahanmuuttajien Suomen kulttuurituntemuksen ja yhteiskuntatietouden lisääminen tulisi asettaa etusijalle koulutuksen merkityksiä arvioitaessa. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voisivat monella tavalla helpottaa maahanmuuttajien kotoutumista ja lisätä suvaitsevaisuutta eri kulttuurien kohtaamisissa.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset tarjoavat myös työikäiselle väestölle mahdollisuuden hankkia omaehtoisesti täydennyskoulutusta tietotekniikassa tai vieraissa kielissä. Erityisesti naiset käyttävät tätä mahdollisuutta oman ammatillisen osaamisensa päivittämiseksi tai ennakoidessaan tulevien työtehtävien vaatimustason kohoamista.

Vapaa sivistystyön kysynnän kasvu

Vapaan sivistystyön oppilaitosten tulee vastata paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin. Opiskeluohjelmien suunnittelussa tulee ottaa huomioon erilaiset kohderyhmät: niin valtaväestö kuin erilaiset marginaaliryhmät, niin "tavikset" kuin erityisryhmät, niin suomalaiset kuin maahanmuuttajat, niin Suomessa asuvat kuin ulkosuomalaiset. Erityisiä toimenpiteitä tulee tehdä niiden kansalaisten tukemiseksi, jotka kokevat opiskelun itselle vieraana tapana käyttää vapaa-aikaa, joilla on kielteisiä kokemuksia opiskelusta tai joilla on erityisesteitä oppimiselle.

Opetusministeriö arvioi Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2003 – 2008, että vapaassa sivistystyössä opiskelevien ns. vuosiopiskelijoiden lukumäärä oli vuonna 2002 n. 20 500 ja vuonna 2008 lukumäärä olisi 24 000. Kehittämissuunnitelmassa todetaan, että vapaan sivistystyön tarjontaa lisätään väestön ikääntymisestä johtuvan kysynnän kasvun mukaisesti.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY)

VSY selvittää yhdessä jäsenjärjestöjen kanssa uusia rahoitusmahdollisuuksia ja uusia resurssien kohdentamistapoja. Parlamentaarisen aikuiskoulutustoryhmän esittämä suuntaviivaohjaus on koko vapaan

sivistystyön kentälle tärkeä kehittämis-kohde. VSY pyrkii yhdessä jäsenjärjestöjen kanssa löytämään tarkoituksenmukaisen ja selkeän tavan suunnata uusia lisäresursseja koulutuspoliittisesti tärkeille aikuiskoulutuksen sisältöalueille ja kohderyhmille.

4.6. Aikuiskoulutuspolitiikka Suomessa

Suomessa on suoritettu useita aikuiskoulutuksen tilaa käsitteleviä selvityksiä. OECD:n maatutkinta sekä Parlamentaarisen aikuiskoulutustoryhmän mietintö (3:2002) ovat tuoreimpia. Paljon on hyvää, mutta paljon on kehitettävääkin. Mikäli aikuiskoulutuksen kokonaisresurssit eivät kasva, on todennäköistä, että eri sektoreiden (esim. ammatillinen, yleissivistävä, tutkintotavoitteinen, vapaa sivistystyö) keskinäiset painotukset ja merkitykset arvioidaan uudelleen ja rahoitusosuudet tulevat uudelleen määriteltäviksi.

Aikuiskoulutuksen kentällä on runsaasti erilaisia toimijoita, jotka tarjoavat palvelujaan samalle kohderyhmälle: suomalaiselle aikuisväestölle. Tulevaisuudessa oppilaitokset saattavat yhdistää voimavarojaan isommiksi koulutuskonserneiksi ja sama muutostrendi voi olla todennäköinen myös koulutuksen järjestäjiä edustavassa järjestökentässä.

Parlamentaarinen aikuiskoulutustoryhmä laati vuonna 2002 kehittämissuunnitelman vuosille 2002–2010. Tämän ohjelman tavoitteena oli aikuisväestön osallistamisen ylläpitäminen ja uusintaminen.

Ohjelma sisälsi uudenlaisen kohderyhmäajattelun, jossa haluttiin kohdentaa aikuiskoulutusohjelmia ja mahdollisia lisäresursseja toisen asteen ammatillista tutkintoa vailla olevalle aikuisväestölle, työttömille, maahanmuuttajille ja yleensä ns. aliedustetuille väestöryhmille.

Vapaan sivistystyön erityistehtäväksi määriteltiin mm. kansalaisvalmiuksien kehittäminen ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan vahvistaminen. Vapaan sivistystyön oppilaitosten laskennallisten opiskelijatyövuosien lukumäärän ehdotetaan nousevan 20 500:sta 24 000 ja valtion rahoituksen vastaavasti 145,6 milj. eurosta 148,3 milj. euroon vuoteen 2010 mennessä.

Opetusministeriön laatimassa kehittämissuunnitelmassa Koulutus ja tutkimus 2003 – 2008 esitetään, että vapaan sivistystyön luonnetta kansalaisten omiin tarpeisiin vastaavana oppilaitosverkostona korostetaan ja sen asemaa sosiaalisen yhteenkuuluvuuden, demokraattisten arvojen ja aktiivisen kansalaisuuden edistäjänä vahvistetaan.

Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön oppilaitokset lisäävät yhteistyötä erilaisten oppilaitosten kanssa niin kotimaassa kuin kansainvälisissä projekteissa. Koko sektori tulee määrittelemään omat toiminnalliset painopisteensä ja kohderyhmänsä toimintamuotokohtaisesti. Näistä sovitaan Vapaan sivistystyön yhteistyöryhmässä (YTR). Vapaan sivistystyön järjestöjen edustajista sekä opetusministeriön virkamiehistä koottu Vapaan sivistystyön yhteistyöryhmä on tärkeä neuvotteluelin sovittaessa yhteisistä tavoitteista ja linjauksista. VSY haluaa vahvistaa YT-ryhmän roolia ja merkitystä.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY)

VSY tukee suuntaviivaohjauksen käyttöönottoa jäsentensä määrittelemällä tavalla ja sisällyttää suuntaviivoista tehdyt painotukset omaan VSOP-kehittämishjelmaansa. VSOP-ohjelman II -vaihe käynnistyy vuonna 2006. Vapaan sivistystyön osaaminen ja pätevyys (VSOP) –ohjelman I -vaiheen arviointitulokset ovat käytettävissä uutta ohjelmaa suunniteltaessa.

4.7. Taloudelliset resurssit

Valtion budjetissa vuodelle 2005 varattiin vapaalle sivistystyölle n. 141 000 000 euroa, joka on 24 prosenttia kaikista aikuiskoulutukseen varatuista resursseista (593 540 000 euroa). Rahoituksen suhteellinen osuus on säilynyt melko samana viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuosittaiset korotukset ovat olleet 2-5 %:n suuruisia. Valtio on kuitenkin panostanut merkittävästi Noste-ohjelmaan. Ohjelman tavoitteena on ollut tarjota ammatillista koulutusta niille aikuisille, joilta toisen asteen koulutus puuttuu ja jotka kuuluvat ikäryhmään 30–59 -vuotiaat.

Noste-ohjelma kuvastaa uudenlaista kohdentamisajattelua, joka ottaa huomioon koulutuksen alikäyttäjät sekä ikääntyvän väestön alhaisemman koulutustason nuoriin verrattuna. Toistaiseksi tämä ohjelma on voitu rahoittaa lisäresursseilla, mutta jatkossa näin ei ehkä ole. Vapaan sivistystyön oppilaitosten etujen mukaista on osallistua mahdollisimman aktiivisesti Noste-ohjelman toimintoihin ja tehdä yhteistyötä

alueen muiden aikuiskoulutusoppilaitosten kanssa. Jos vastaavanlaisten kohdennettujen koulutusohjelmien määrä lisääntyy, on kaikkien oppilaitosten syytä olla verkostoissa mukana. Ohjelmat saattavat olla ainoa tapa laajentaa toimintaa ja hankkia lisäresursseja.

Vapaan sivistystyön oppilaitosten rahoitus- ja ohjausjärjestelmää ollaan kehittämässä. Osassa oppilaitoksia on esiintynyt tyytymättömyyttä nykyiseen valtionosuusjärjestelmään ja siihen on kaivattu muutoksia. Uudistamiseen liittyy kuitenkin pelkoja. Yleensä uudistaminen merkitsee joillekin heikennyksiä ja joillekin lisäresursseja. Kaikki eivät voi voittaa, mikäli jaettava resurssi säilyy samana. Yhteisenä tavoitteena on kuitenkin aiempaa oikeudenmukaisempi valtionosuusjärjestelmä, jolla olisi myös tuloksellisuutta palkitseva ja kehittämissuorityöhön kannustava vaikutus.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset

Vapaan sivistystyön oppilaitosten tulisi omaehtoisesti valmistella vaihtoehtoisia rahoitusjärjestelmäehdotuksia kehittämissuorityön pohjaksi ja tueksi. Jos asian valmistelu jää puhtaasti virkamiesten tehtäväksi, on sen läpivieminen hankalaa ja onnistuminen epätodennäköistä. Valtionosuusjärjestelmät ovat eri työmuotojen osalta niin erilaisia, että tämä valmistelutyö on syytä tehdä kunkin oppilaitosmuodon omassa järjestössä erikseen.

Kuntien ja omistajayhteisöjen taloudellisten paineiden seurauksena oppilaitoksia yhdistyy ja vapaa sivistystyö joutuu taistelemaan resursseista monialaisten koulutuskonsernien hallinnossa ja luottamuselimityksissä.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY)

VSY tukee jäsenjärjestöjensä edunvalvontatyötä taloudellisten resurssien turvaamiseksi, mutta keskittyy valvomaan koko kunnan yhteisiä intressejä sekä taloudellisten resurssien kokonaisvolyymien säilymistä.

VSY on omassa taloushallinnossaan riippuvainen jäsenmaksuista sekä opetusministeriön myöntämästä toiminta-avustuksesta sekä kehittämisresursseista. Myönteinen yhteistyö opetusministeriön kanssa on ensiarvoisen tärkeää niin talouden vakauden kuin myös toiminnan vaikuttavuuden kannalta. Mikäli opetusministeriön tuki ratkaisevasti vähentyisi tulevaisuudessa, siirtyisi toiminnan painopiste entistä vahvemmin projektitoimintaan. Toiminta olisi pakko kytkeä aiempaa tiiviimmin erilaisille koulutusohjelmille asetettuihin tavoitteisiin ja raameihin. Erityisavustuksin rahoitettujen toimintojen (VSOP ja EAEA) jatkuminen vaikuttaa myös keskeisesti VSY:n henkilöstön lukumäärään.

5. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön (VSY) visio ja strategia 2010

Vuonna 2010 VSY on vapaan sivistystyön tärkein yhteinen edunvalvontajärjestö, joka palvelee jäsenjärjestöjään koulutus- ja kehittämiskeskuksena niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

VSY:n jäsenenä ovat vapaata sivistystyötä edustavat yhdistykset ja säätiöt. VSY edistää aikuisopiskelijoiden näkemysten kuulumista ja huomioon ottamista elinikäistä oppimista koskevilla ratkaisuilla. VSY korostaa toiminnoillaan sivistyksen, kulttuurin ja aktiivisen osallistumisen merkitystä kansalaisten hyvinvoinnille.

- 1 VSY:n tehtävä on toimia vapaan sivistystyön poliittisena edunvalvojana ja edistää vapaata sivistystyötä ja sen näkyvyyttä yhteiskunnassa.
- 2 VSY hoitaa ja kehittää yhteyksiä vapaan sivistystyön ulkomaisiin ja kansainvälisiin järjestöihin ja tukee kotimaisten vapaan sivistystyön asiantuntijoiden kansainvälistä vaihtoa ja yhteistyötä.
- 3 VSY edistää vapaan sivistystyön oppilaitosten henkilöstön osaamisen ja pätevyyden ylläpitämistä ja kehittämistä sekä alan tutkimusta ja pedagogista kehitystä.

Strategisia toimenpiteitä

- VSY pyrkii saavuttamaan vahvan aseman vapaan sivistystyön koko kentän edunvalvojana erityisesti koulutuspolitiikkaa ja valtion budjettia koskeissa kysymyksissä.
- VSY edistää vapaan sivistystyön oppilaitosten verkottumista ja yhteistyötä.
- VSY tehostaa yhteistyötä Kansanvalitussseuran kanssa tiedotus- ja julkaisu-toiminnassa.
- VSY toimii vapaan sivistystyön edustajana EAEA:ssa ja pohjoismaisessa koordinaattoriverkostossa.
- VSY edustaa jäseniään erilaisissa koulutuksen asiantuntijaverkostoissa.
- VSY toteuttaa VSOP-ohjelmaa.
- VSY pyrkii vahvistamaan jäsenjärjestöjen luottamusta työtään kohtaan tehokkaalla ja tuloksekkaalla toiminnalla.



Toiminnan painopisteet:

Edunvalvonta

- VSY pyrkii vaikuttamaan yhteistyössä jäsenjärjestöjen kanssa lisäresurssien saamiseksi suuntaviivojen mukaisiin ohjelmiin sekä turvaamaan valtion myöntämät taloudelliset perusresurssit.
- VSY pitää tärkeänä Vapaan sivistystyön yhteistyöryhmän (YTR) työtä vapaan sivistystyön aseman lujittamiseksi.
- VSY tarjoaa keskustelufoorumin vapaan sivistystyön asiantuntijoille.
- VSY kehittää yhteistyötä Bildningsforum r.f:n kanssa.
- VSY pyrkii kasvattamaan jäsenmääräänsä laajentamalla järjestöpohjaa.

Kansainvälinen toiminta

- VSY toimii aktiivisena jäsenenä EAEA:ssa (European Association for the Education of Adults) ja ylläpitää edelleen EAEA:n Helsingin tiedotusyksikköä.
- VSY pyrkii tulevana vuosina osallistumaan myös maailmanlaajuisen aikuis-koulutus-organisaation ICAE (International Council of Adult Education) toimintaan.
- VSY toimii pohjoismaisen aikuiskoulutusverkoston (NVL= Nordisk Nätverk för Vuxnas Lärande) suomalaisena kotipesänä ja osallistuu aktiivisesti partnerina pohjoismaiden sekä Baltian maiden kanssa tehtävään aikuiskoulutusalan kehittämistyöhön.

Koulutus- ja kehittämistoiminta

VSY toteuttaa VSOP-ohjelman II -vaiheen vuosina 2006–2010. Ohjelman tavoitteena on lujittaa vapaan sivistystyön asemaa yhteiskunnassa, kartuttaa toimijoiden osaamista ja pätevyyttä, vahvistaa verkostoitumista ja käynnistää syvällisiä kehittämis-, kehittymis- ja oppimisprosesseja. Vapaata sivistystyötä koskevan tutkimustyön edistäminen on VSOP-ohjelman osatavoite.



Mikä VSY on?

hyvän elämän edistäjä

sivistyksen ja kulttuurin äänenkannattaja

kansainvälisyyteen kasvattaja

verkostojen virkkaaja

kouluttajien kouluttaja

tutkimuksen tukija



Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö

Annankatu 12 A 15

00120 Helsinki

puh. (09) 612 0370

fax. (09) 646 504

vsy@vsy.fi

www.vsy.fi